

Stefan
Mårtensson

Inte i ett herbarium

Kort introduktion

Det förstår du ju själv. Karl'n finns på Facebook, så det är ingen tvekan. Visst, han har inte varit där på länge. Jag tror i alla fall att han lever.

Såg du bilden av honom? Det verkade som om någon har använt ett bildprogram för att färgsätta profiltotot.

Han är precis sig själv, sticker ut och med en känsla av att bara smälta in.

Klart att jag kände igen honom.

Sände en vänförfrågan.

Janne är borta. I vart fall kan jag inte få tag i honom. Vad som hade hänt är oklart. På Facebook finns han. Kanske på andra ställen också.

Att följa honom är som att läsa en tunnelbanekarta. Det finns linjer. Inte sällan i olika färger. Sedan finns det stationer, en möjlighet att byta linje och till och med riktning om man önskar det. Vad som sker på stationen vet man inte. Hur lång tid vistelsen varar på stationen vet man inte.

Resan har linjer, fragment och däremellan finns det stationer eller svarta hål. Så är det med denna bok också.

Jan Sumpsiö eller Janne har varit en följeslagare. Inte så att han varit med på hela vägen. Några sträckor har vi åkt gemensamt i tunnelbanesystemet.

Processen har varit dynamisk och precis som universum har

systemet blivit större. Janne är ingen ny bekantskap. Han tillhör dem jag känt längst. Vi talar om många tiotals år.

Vi delade mycket skoj i uppväxten. Fanns på olika håll. Tappade kanske kontakten. Jag köpte konsulttjänster av honom.

Framför allt är det som följeslagare på underhållande resor vi mötts. Sedan spelade det mindre roll om resorna var yttre, inre eller rent filosofiska.

Förord

Med början någon månad senare och betydligt närmare ekvatorn

På stranden sågs det avtryck av fötter. Någon hade lämnat avtrycken. De gick i en riktning. Två fötter som sattes ned i sand. Inte samtidigt. Den ena efter den andra. Ena foten parallellt framför den andra och tvärt om. Så fortsatte det. Kanske till horisonten och ändå inte riktigt.

Den torra sanden var närmast kritvit. Det finns företag som säljer sanden där. Inte på riktigt, bara resan dit. Sanden däremot är bara till låns.

Många verkar gilla att låna sand. Om reklamen skulle beskriva den här sanden skulle den förmodligen tala om ”dina spår i den kritvita sanden”. Reklammakaren skulle inte glömma att använda ord som skimmer eller blixtrande färger eller en kombination av dessa.

Spåren var inte mina. Inte dina heller. Här hade ingen kommit efteråt. I vart fall inte ännu. Om det berodde på bristande marknadsföring för just den här sanden var svårt att veta.

Den livsform som lämnat spår och som jag följer verkar inte alltid följa en linje. Inte ens ha samma avstånd från strandlinjen. Man kan undra vilket avstånd denna person skulle ha till linjerna på sidan av vägen som bilförare.

Just den färd jag följer har skett på uråldrigt sätt. Den går med apostlarnas hästar. De som inte hade råd till något annat, än egna ben och med de egna fötterna som avtryck. Kanske helt feltänt för det var inte billigt att ta sig hit. Livsformen framför mig hade inte gått hit – personen hade blivit landsatt här. Personen var inte infödd här. Där ser man vad allt för snabba slutsatser kan göra.

Färden går vidare, ibland åt ena och ibland åt andra sidan. Om man följer spåren längre bort går de i cirklar och någon gång i an-

dra geometriska former eller snarare formationer.

Avtrycken är perfekta på några ställen. Vad nu perfekt kan vara i detta sammanhang? Den som vill kan få information om livsformen som lämnade spåren. Inte bara den självklara, om hålfoten. För den som vill finns mycket mer information i spåren.

Den nyfikna konstaterar att personen är under medellängd. Det är enkelt om man är intresserad. Skostorleken på någon som är lång tenderar till att bli större. Små fötter, små människor, i vart fall kroppsligt. Inget konstigt om du vill se det. Våldigt konstigt om du är på någon annan plats än där du går. Stegen berättar för den som lyssnar.

Färgerna är inte bara kulörer. De berättar också, för den som vill lyssna. Ljusare avtryck mot mörkare bakgrund säger att det sannolikt varit fuktigt tidigare.

Ögat är som en värmesökande kamera. Ljusare färg, varmare. Ett avtryck bara det.

Kanske har det regnat. Senare och varmare är det samma som ljusare. Mörkare och äldre, någonstans känner man det på sig. Intuition, skulle någon säga. Andra skulle tala om vad man observerat.

Lite mera kvalificerat är det att upptäcka information från den högra foten. Den sätter avtryck som är djupare är den vänstra foten. Framför oss har någon haltat sig fram. En lätt nästan inte observerbar hälta. Det den observanta förstår är att den vi följer har en skada. Därför haltar personen framför oss. Redan något tidigare har jag ställt hypotesen att det är en man. Steglängden och fotstorleken talar för det.

Vi är inte så många timmar efter mannen vi följer. Kanske inte ens timmar. Det är ett antal minuter. Under 60 men fler än 30.

Vi följer en man. Han lämnar spår. Hade det varit en varg hade det kallats för att spåra.

Vi kan välja att bekanta oss med honom. Vi kan låta bli.

I vems fotspår går vi? Man talar om att följa någon. I många fall är denne någon inte en annan. Det är vi själva. Inte så att vi ser det. Ofta inbillar vi oss att vi följer någon annan. Ofta är det en synvilla. I stället är det oss själva vi följer. Man lägger in sitt eget liv i någon

utanför sig själv. Även om det inte riktigt passar anpassar man konturerna så de passar i en form. Man talar om hur den andre är. Att man talar om sig själv i stället är svårare att se. Den psykologiskt kunniga skulle tala om en projektion. Många kallar det att spegla sig. Däremot är det mycket svårare att lära sig av den andre. Det är ett sofistikerat lärande. Att kunna skilja på vad som är mitt och vad som är ditt och få vägledning av den väg du gått. Fortfarande vandrar du själv.

Detta är ensamhetens paradox. Visst, jag följer spår. Oftast är det också bara spåren av mig själv jag följer. Utan att sätta avtrycken i relation blir det faktiskt ingenting.

Just här börjar resan, sa Janne. När man upptäckt detta börjar det. Livet lämnar påminnelser om sig själv.

Spåren har – om vi tar oss tid att lyssna – en historia. Ofta blir den ointressant, någon skulle säga tråkig. Man finns på en annan plats och den vars spår man följer lyckas inte fånga intresset tillräckligt. Så är det med de flesta i vår väg. Inget konstigt med det. Med en telefon i handen och ett samtal pågående kan man undra var man är. Med en tv påslagen och gäster inbjudna blir det svårt att avgöra vem som är viktigast. I dessa sammanhang blir ett plus ett noll. Som Janne skulle säga: detta är den moderna matematikens grunder.

I alla medier lämnas det spår. Lämnar vi spår. Det kan vara i vatten, luft, cyberrymden, internet eller vad du vill.

Hårdare sammanpressad sand sätts i kontrast till mjukare sammanpressad sand eller ettor och nollor efter varandra på rader eller ett annat mönster. En fot som pressat något, ett exempel på vanlig enkel gravitation.

När tiden går blir spåren mera diffusa. Både i verkligheten och virtuellt. Lager på lager. På sina ställen försvinner de helt. I en mängd av så mycket som kommit till. På andra ställen finns de kvar med skarpa konturer. I vissa fall följs de med intresse, även om den man följer är ointressant.

Övervakning eller nyfikenhet, ibland är det en hårfin skillnad.

Ibland beror det på vem som gör det. I övervakningsbunkrarna är storebror gömd. Han letar efter en terrorist. Den som är precis som alla andra och som inte lämnar andra spår än vanliga människor. Däremot finns en liten terrorist i var och en. Den finner han kanske. Gör ett tillslag och konstaterar att det var fel. Den verkliga terroristen smyger. Den hittar inte storebror bland alla spår. Om han skulle hitta något stannar informationen på ett skrivbord. Informationen är för osannolik.

Det tränade ögat kan skilja sanden på en plats från sanden på en annan. Tecken visar på var något hänt. Vissa typer av spår finns på en viss specifik plats och vid en viss tidpunkt i ett visst medium. I efterhand kan man veta vem som visste. Var det skedde är enkelt. Platsen skulle de flesta tala om i stället.

I ett enkelt system är *var* någonstans enkelt att veta. Ju större sammanhanget är dess svårare blir det, men det har blivit lättare.

Inte nog med det. Den minsta byggstenen är trots sin enkelhet inte okomplex. Den är inte en enskild sak, inte ett singular. Om den finns eller ej är inte så intressant. Byggstenar är nog också förlegat att tala om. Det som skapar oss är i stället fyra grundläggande processer, fyra lagar för allt liv. Det gäller både det vi kallar levande och de som lite slarvigt kallas dött.

Livsformen som gick på stranden är inte ensam. Vi tror lätt att vi är ensamma. Spåren på stranden verkar på avstånd ha skapats i total ensamhet. På närmare håll visar spåren i stranden något annat. Ömsesidig påverkan. Vi bekantar oss med ett system som har lämnat spår. Precis som det lämnats spår i alla typer av system.

Spår försvinner inte. I stället kommer det nya spår. Att urskilja ett spår är enkelt. När det kommit femtio till är det svårare. Ytterligare hundra gör det nästan omöjligt. Att ett spår inte syns i mängden kallar vi slarvigt för att spåren försvinner.

Detta skrämmer en del.

Vad som är klart är att spår försvinner eller blir otydligare asymptotiskt, som excellensen och ordvrängaren Carl Bildt skulle sagt. Detta krångliga ord innebär att något blir mindre och mindre i betydelse, men aldrig försvinner helt. Matematikern skulle säga

att något går mot noll. Asymptoten har dock den egenskapen att den aldrig blir precis noll. Den kan närma sig och ett tag komma ännu närmare, men asymptoten når aldrig till noll. Spåret försvinner aldrig helt.

Så kommer det att vara med mig också, sa Janne.

Det lät både vetenskapligt och en smula poetiskt. Utmanande var det i vart fall. Så var det med Janne. Det var precis så.

Han är mannen som byter ämne snabbare än en halvledare för över elektiska impulser och ändå fungerar det. Så var det även vid detta tillfälle. Janne lutade sig tillbaka i skinnfåtöljen. En smidig kropp, men inte i en speciellt smidig själ.

Han fortsatte:

– Vad kom först och därefter? Hönor eller ägg?

Förord är det som kommer sist när man skriver. För den som läser förhåller det sig oftast på motsatt sätt, menade Janne.

För mig, sittande lutad över ett tangentbord är det denna episod som dyker upp och blir till en startpunkt, konturen av Janne. I sinom tid kommer det att bli mer än så.

Hos mig själv dyker plötsligt en annan tanke upp. Den löper så här: En kategori av upplevelser vet man inte vad man ska göra av.

Det är som med vissa livsmedel man köper i affären. Det är svårt att veta om de ska ligga i skafferiet, i rumstemperatur eller rent av i kylan där hemma. Man lär sig att lägga dem på rätt plats. Det sker enbart genom erfarenhet.

Så är det med upplevelser också. De ska förvaras. På vilket sätt? Vad gäller unika upplevelser finns det ingen erfarenhet att luta sig mot. Ett av de mera vanliga sätten att hantera upplevelser som inte stämmer in i den övriga bilden är helt enkelt att försöka förtränga dem. Man lägger dem på ett mörkt och fuktigt ställe.

Man försöker hitta något som likar den helt unika upplevelsen. Hela ens väsen jämför och drar paralleller. Det skapas figurer. I de få fall det inte är möjligt agerar medvetandet som en enda stor loop. Man kommer inte vidare innan ...

Så är fallet med de upplevelser som jag har i relation till Janne.

Han hade eller har efternamnet Sumpsjö. Efter vad jag inhämtat från Riddarhuset har släkten inte introducerats där. Det finns en eller möjligen två familjer Sumpsjö i Sverige som när det begav sig hade kunnat få sina vapensköldar uppsatta i den stora samlingssalen.

Vad som ligger bakom att släkten Sumpsjö inte är introducerad vid Riddarhuset verkar vara att man inte höll fristen. Introduktionen skulle göras inom en viss tid. Detta missade någon av Jannes förfäder.

Den som är väl förtrogen med adeln i Sverige vet att det finns två typer av adelsfamiljer. De som är introducerade vid Riddarhuset och de andra. Bara för att man inte är introducerad innebär det inte att man är mindre adlig. Vapensköld har man säkert, men den sitter inte uppsatt bland de andra familjerna i Riddarhusets magnifika samlingssal.

Familjerna som tillhör Riddarhuset har sin egen förteckning, en matrikel, Adelskalendern. Eftersom många är nyfikna på vad som står i den, vem som gift sig, dött eller fått barn kallas den ofta Sladdran. I den finns som sagt inte familjen Sumpsjö.

Fram till 1980-talet kunde man hitta familjen Sumpsjö i matrikeln med dem som inte blivit introducerade vid Riddarhuset. Janne stod upptagen i matrikeln med sina syskon, föräldrar och manliga förfäder. Han hade nummer ett bland sina föräldrars barn. Efter namnet och titeln stod förkortningen RJohO. Janne visste det, men inte så många längre. Förkortningen stod för att han var riddare av Johanniterorden. En orden som omges av den hel del mystik. Den grundades under ett korståg till Jerusalem 1080 efter Kristi födelse. Vad de initierade vet är att bara de med mycket goda kontakter kommer in i denna orden. Tydligt hade Janne dessa.

Kopplingen till Johanniterorden gör det föga överraskande att släkten bakåt i tiden verkar ha sina rötter i Spanien. Några källor indikerar Sydtyskland, men det verkar en smula osäkert.

Enligt källorna på Riddarhuset är det klarlagt att familjen blivit dubbad till riddare. Det skedde den 24:e, 25:e eller möjligen den 26:e juni 1541. Det är samma år som fördraget i Brömsebro. På ömse sidor om holmen där man undertecknade avtalet flyter

Brömsebacken. För familjen Sumpsjö skulle det flyta annat än vatten kring den holme man levde på.

Den 24:e, men då talar vi september samma år, hade en av 1500-hundratalets märkligaste personligheter avlidit. Vi talar om Filippus Aureolus Theophrastus Bombastus von Hohenheim eller Paracelsus som han oftast kort och gott kallats.

Paracelsus talade om materia. Inte riktig materia på det sätt som vi talar om det i dag. I stället såg han tre principiella uppbyggnader av materia. Han ansåg att allt uppstod ur svavel, kvicksilver eller salt. Märkligt nog är alla tre beståndsdelarna farliga för oss människor. I Paracelsus värld spelade det ingen roll. Man kunde ha de olika komponenterna var för sig eller också kunde man alltid kombinera.

Människans kropp var en sorts verkstad för kemiska processer. Inte så långt från hur vi ser på psykologins gåtor i dag. Samtidigt såg han en andlig dimension med människan i samspel med universum.

I sitt tänkande låg han kanske inte så långt från dagens supermoderna fysiker. I dag talar de om fundamental växelverkan. Partiklar påverkar varandra med fyra olika krafter. Inte fler och inte färre. De kallas för stark växelverkan, elektromagnetisk kraft, svag växelverkan och gravitation. De fyra elementen helt enkelt, fast på nytt sätt. Alla har sin egen representant, sin partikel. Den starkaste kraften är ett tal med trettioåtta nollor. Det kan man jämföra med gravitationen som bara har siffran 1. Det lustiga är att fysikerna i dag bara kan förklara hur tre av fyra hänger samman. Den minsta kraften har man inte lyckats få in i sin modell. Som Janne brukade säga: kvantteorierna har lyckats förklara universum, fast bara nästan. Gravitationen hittade man inget sammanhang till. Då lyckades man bättre i antiken, även om man inte kunde enas om de fyra elementen verkligen var fyra eller om de i själva verket var fem.

Sjukdom definierade Paracelsus som störningar utifrån. Dessa förvandlades till sjukdom om kroppen inte kunde hantera dem. I samspelet mellan människan och något större, universum, fanns det en kraft som var starkare än människan själv och som var en sorts jättestor antikropp.

För läkaren, menade Paracelsus, fanns det en uppgift. Det var att stärka denna existentiella kraft. Bästa sättet att göra det var genom att finna mediciner i naturen.

Han var naturligtvis ett barn av sin tid. Därför satte Paracelsus sin tilltro till Platon. Han var inte bara trogen auktoriteterna. Han trodde på experiment och särskilt upprepade experiment var ett viktigt sätt att skapa kunskap. Paracelsus var definitivt en empirins föregångsman. Han trodde på erfarenhetens kraft. Den gav makt.

Han lyckades med att komma på kant med både katolikerna och protestanterna. Man får närmast betrakta det som ett under att Paracelsus överlevde.

Det var Janne som en gång berättade för mig om denne märkliga schweizare. Utseendemässigt såg Paracelsus ut som Karlsson på taket under sin aktiva tid. En lagom fet man i sina bästa år. Som 50-åring hade han en flint som professor Kalkyl eller Tornesol som denne kallas på franska. Janne sa att han kände en sorts samhörighet med denne Paracelus.

Utseendemässigt hade de inte mycket gemensamt. Däremot var Paracelsus både mystiker och empirist i samma förpackning. Själv la jag ofta dövörat till när Janne drog igång sina utläggningar om samhörigheten med denne medeltida adelsman.

Ett är säkert och det var att Paracelsus hade ett behov av att förklara sammanhangen i tillvaron. Han, precis som Janne och för den delen självaste Albert Einstein, hade det behovet. Denne Paracelsus presenterade en universalmodell för både stort och smått. Han var bättre än dagens fysiker. De har inte klarat det brukade Janne ofta lägga till i sina utläggningar. Paracelsus var inte först och skulle inte bli sist. Inspiration gav denne man både till Janne och till den betydligt mer framgångsrike i förklaringsbranschen, Albert Einstein.

Janne berättade mycket. Ibland blev samtalen närmast till föreläsningar. Jan eller Janne efterlämnade också en del ansatser till skrifter. Jag har allt mer under senare tid fått uppfattningen att Janne önskade och kanske önskar att dessa brottstycken till texter skulle spridas i en större krets. Precis som han berättade för alla och envar om det han visste.

Jag har därför valt att låta min egen bekvämlighet stå tillbaka för Jannes önskan och publicera dessa.

Det har tagit ganska lång tid att sammanställa materialet. Ibland hade man kunnat hoppas att jag varit mera systematiskt och betydligt mera bildad. Det finns stora luckor. Lättast är det att tänka sig att man hoppar mellan isflak. Man får hoppa från dokument till dokument som någon sorts flytande öar av kunskap. Om man hamnar i vattnet gör det inte något. I bästa fall kan man med hjälp av allmänbildningen ta sig levande vidare. För egen del har det ibland känts som om jag närmast drunknat i mina försök till hopp mellan de olika textfragmenten. Mitt bidrag är förhoppningsvis att isflaken har blivit större och vakarna mindre.

Nu har jag valt att publicera dessa ”flak”. De har till stor del legat i kartonger av olika slag. För att göra det mera förståeligt för läsaren har jag valt att även publicera mina reflektioner kring dessa. Skälet är enkelt, jag har velat göra det enklare för läsaren. Jag berättar om möten med Janne, relaterat till de olika texterna. I mötena hade jag ingen aning om att Janne ofta hade skrivit om det vi talade om.

Ett antal skokartongers innehåll i form av små lappar och dess budskap har fångat mig. Det känns som om jag hållit deras berättelser och resultat, kanske filosofier, som en kork under vattnet. Ju djupare jag har fått korken under vattenytan dess mer har jag fått trycka ned den.

Nu släpper jag korken och är väl medveten om att den kommer att hoppa långt ovanför vattenytan.

Samtidigt känns inte min relation med Janne oavslutad längre. Vi har ingen ”unfinished business” oss emellan.

Det är en lättnad för mig.

Förhoppningsvis är det en lättnad även för Janne.

STOCKHOLM I MAJ 2014

Författaren

Kapitel I: Janne och hans filosofi

Ibland skapar man ett helvete. Ingen gud i världen är förmögen till detta. Människan är den livsform som har förmågan att skapa ett helvete, för sig själv eller för andra. Någon gång till och med i kombination. Min egen erfarenhet av denna form av skapande dyker inte sällan upp när man tror sig vara på väg i en helt annan riktning. När jag i mitt liv blir helvetesskapare är det med mycket stor sannolikhet inte avsikten. I vart fall inte som jag känner till. Inte sällan uppstår detta helvete när jag försöker gå någon till mötes. Avsikten var att hjälpa. Jag försöker vara snäll. Det händer något. Väl inne i detta helvete känner jag frustrationen. Tankarna kretsar kring varför jag gjorde detta.

I det här fallet kombinerades helvete med känslan av att faktiskt inte förstå. Jag behövde inte läsa för att komma fram till det. Ändå krävdes det att jag gick igenom samma eländiga text flera gånger. När det hade gått någon dag hade jag glömt vad jag läst. Så till vilken nytta, om inte frustration är en del i en personlig utveckling?

Personen Janne höll inte med Sigmund Freud i mycket. I ett avseende var de dock helt överens. I vart fall Janne med Sigmund. En cigarr kan faktiskt vara bara en cigarr. Båda rökte. Janne kunde avsluta en god middag med en cigarr. Han talade om att cigarrökningen påverkade ytterligare ett sinne. Det var något mer än smak och doft, riktigt vad kunde Janne aldrig reda ut.

Janne hade humor, även om den ibland kunde vara av det mera påfrestande slaget. Hans julkort var däremot höjdpunkten på året. Det var fotografier av julgranar. De var klädda. Inte som andra klär granar. I stället bar dessa granar militär klädsel. Officerare av olika grader presenterades för olika år i ”granformat”. Inte den komplet-

ta uniformen, men tillräckligt för att verkligen se ”granofficeren”. Alltid med uniformsmössan högst på granen. Olika uniformer från ibland flydda tider.

Janne hade flera saker som gjorde honom speciell. En var egenkapen att han skrev lappar. Minnesanteckningar, i några få ord. Någon gång lite längre. Lapparna fanns överallt i hans närhet. De fanns i bostaden, bilen, i kläderna. Det var spår som Janne lämnade efter sig. En del samlades och andra skingrades för vinden.

Vissa av Jannes lappar var helvetesskapande. På ytan lät det bra. Jag kände till hans tankevärld. Janne hade ett intresse för andra dimensioner. Kanske var han också själv en del av dessa olika dimensioner. Han stannade sällan vid att läsa vad andra skrivit. Han skrev själv. Han tolkade. Janne vände och vred på de svåra frågorna. Inte sällan försökte han utröna hur avancerad forskning påverkade hans liv. Ofta precis där och då.

Inte sällan fanns det en inre kompass. Den försökte visa i vilken riktning det fanns mening. För mig vände det upp och ned på begrepp. Ofta skapade de komplexa frågeställningarna ännu mer och fler komplexa frågeställningar. Jag kände att de växte till frågor som inte hade något svar. Deras uppgift verkade mera vara att reflektera över dem.

Ofta var upplevelsen av umgänget med frågeställningen på lappen att mitt internminne kändes för litet. Det krävdes mer kapacitet än vad som fanns att tillgå. Som den tävlingsmänniska jag är gick det inte att motstå frestelsen av utmaning.

När jag berättade om detta för Janne spred sig ett lugn. Precis, du är på rätt väg, frågeställningarna har kanske inte något svar, menade Janne. Frågan är den viktiga. Den håller dig så sysselsatt att din hjärna till sist måste kapitulera. Då blir du avslappnad. En zenbudist skulle kalla frågorna som står på en del av lapparna för en *koan*.

Janne var i sanning fascinerad av relativitet. På skrivbordet fanns alltid en mässingsskylt med orden:

*”Relativitet är något teoretiskt. Det berör inte mig tänkte jag.
Vad betyder det för mig om ljusets hastighet är konstant?
Spelar det någon roll om det inte finns absoluta referensramar?”*

Mässingsskylten var fäst på en bit av utrotningshotat exotisk trä. På undersidan satt en maskinskriven papperslapp. Att träbiten var i något träslag som säkert fanns på någon röd lista blev inte viktigt. Vanligen hade jag reagerat på detta. Nu gjorde jag det inte. Det var papperslappen som fick hela mitt fokus. Jag är säker på att den var maskinskriven. Texten från en skrivare ser ut på ett annat sätt.

Janne insåg att gravitationen var själva livet. Han talade om gravitationen som "the missing link".

Livet var att röra sig runt något annat större och att detta andra större styrde. Det var inte frågan om något andligt. Nej, i stället var det frågan om en samling av atomer som cirkulerade runt en annan ännu större samling av atomer.

Detta var den krassa meningen med livet, menade Janne, att ha en bana runt något annat.

På samma sätt som man inte varje dag funderar över om jorden är platt funderar man inte över gravitationen. Janne insåg att en av förklaringarna var att den jord vi går på är för nära. På samma sätt är gravitationen för nära. På lappen under träbiten var det uttryckt så här:

"Intuitivt och teoretiskt kan jag spekulera om det. Konsekvenserna blir bisarra.

Jag är observatör eller en kropp i ett sammanhang eller ett samspel. Jag kan befinna mig i vila, eller röra mig med konstant hastighet, i förhållande till andra och ändå alltid i en bana runt något större.

En av de få konstanterna är något så enkelt som gravitationen eller rörelsen i ett roterande system. Det är min referensram, mitt referenssystem. Det är faktiskt min enda verkliga familj. När den slutar röra sig finns vare sig jag själv eller den andre längre. När rörelsen upphör finns den och jag inte längre.

De olika medlemmarna har olika gravitationskraft. Det är något annat än popularitet eller pondus. Detta är den verkliga kraften.

Samtidigt är gravitationen på något sätt allt för nära för att upplevas. Det är en självklarhet som jag inte funderar över. Skulle jag ifrågasätta just gravitationen skulle hela existensen falla samman, bokstavligt och bildligt."

Även om Janne utmanade det mesta föll han till föga för det mesta när det gällde naturlagarna. Han precis som de flesta andra funderade över den stora gåtan.

På så sätt påminner han om tomten i Viktor Rydbergs dikt. Det finns en vers som närmast verkade vara skriven för Janne:

”Så har han sett dem, far och son / ren genom många leder / slumra som barn; men varifrån / kommo de väl hit neder? / Släkte följde på släkte snart, / blomstrade, åldrades, gick – men vart? / Gåtan, som icke låter / gissa sig, kom så åter!”

För Janne var tomtens gåta formulerad av Einstein när han ställde upp tvillingparadoxen.

Jag har efteråt funderat över varför Janne började intressera sig för relativitet? Något säger mig att det var en tillfällighet. Det började med intresset för staden Wien. Kulturen och byggnaderna hade en särskild dragningskraft på Janne. Med tiden blev han ganska kunnig, även när det gällde Wien. Kanske var det kopplingen mellan Freud och Einstein som var starten. Dessa två brevväxlade och utbytte tankar, Einstein och Freud. Einstein var enligt Janne speciell i många dimensioner.

Kanske var det så enkelt att Janne behövde en modell för livet. Han hade sökt, letat och förkastat många modeller. Djupt inuti sig hade han en idé om att hitta modellen som kunde förklara allt. Den som gav svar på både stort och smått, både på fysik och psykologi.

I brist på bättre. Modellen var inte dålig. Det var Einstein och hans relativitetsteori som blev lösningen. Någon gång var relativitetsteorin eller relativitetsteorierna kanske som att skjuta mygg med varghagel, men oftast fungerade det. Slutsatserna blev ibland paradoxala och mycket ofta skrämmande klarsynta. Precis som teorierna själva är.

Han, inte Janne utan Albert Einstein, var tysken som blev schweizare och slutade som amerikansk medborgare. Kanske kan man redan här få en idé om vad gravitationens krafter kan göra med en kropp. I detta fall med Albert. Han var utsatt för gravitation av flera system och krafter.

Albert var paradoxernas man i så många dimensioner att det

inte räcker med att hänvisa detta till olika delpersonligheter hos honom själv.

- Han var socialisten som trots varningar från konservativa släpptes in i USA.

- Han var pacifisten som utvecklade kriget.

- Han var ickepolitikern som erbjöds att bli president. Det skedde 1952 i Israel. Han tackade nej med de klassiska orden: "Ekvationer är viktigare för mig än politik. Politik är för nuet men ekvationer är för evigt".

- Han var den på ytan alltid glade. I det inre var Einstein dock desillusionerad. Själv formulerade han saken kärnfullt: "sorgligt att leva i en tid då det är lättare att klyva en atomkärna än att spränga en fördom".

- Hans böcker var livsviktiga för nazisternas ansträngningar att vinna kriget. Samtidigt brändes Einsteins böcker på bål.

Janne kunde listan på paradoxer och den var lång. Mycket längre än jag minns. Samtidigt brukade Janne anmärka att Albert (på något sätt var Janne inte Einstein med honom utan Albert) inte var mindre paradoxal än de flesta andra. Bara detta att ta in denna insikt om paradoxerna skulle göra livet allt för svårt att kunna leva med för de flesta, menade Janne.

Därför sorterade och systematiserade man kroppar och krafter i människor. Man sorterade i boxar och kallade denna struktur för verklighet.

Självklart, folk blev förbannade. Några som sorterats in i en viss box klev utanför den med en fot. Andra rentav lämnade den helt.

Albert förmådde se paradoxerna och vågade leva med dem. Kanske var det bara detta som skiljde honom från det flesta andra. Ibland undrar jag om inte Janne också var en sådan person.

Det fanns större krafter än den lille Einstein som påverkade honom till att själv bli en paradoxal personlighet.

En av de uppenbara är att det är sannolikt inte många vetenskapliga artiklar som skrivs på patentverk.

Sjelva Nobelpriset Albert Einstein fick var speciellt. Nu invänder de flesta att de är alla, men det finns faktiskt de som är mera

speciella än andra. Einsteins pris var definitivt ett sådant.

Han fick 1921 års pris, men inte 1921. Det berodde inte på något krig eller på Albert Einstein själv. Det berodde på Nobelkommittén. I december 1921 hade vare sig Nobelkommittén eller Albert Einstein en aning om detta. Ingen visste då att han skulle få priset. Blev det inte panik den tionde, då priset snabbt skulle delas ut?

Nej allt gick lugnt och värdigt tillväga, precis som vanligt. Han fick inget pris den 10 december 1921.

Så här i efterhand kan man tycka att detta var ett märkligt förhållande. Någon skulle inflika att bara detta bevisade Einsteins tankar om tiden som relativ. Faktum är att den 10 december 1921 var Albert Einstein inte ens närvarande. Han gjorde något helt annat. Detta tilltalade Jannes sinne för humor. Historien kunde han.

Vad som hände var något som mycket sällan sker. Kommittén hade fått in ett antal nomineringar till 1921 års pris. Bland dem fanns inte Einstein med. Man tyckte inte att någon av dem som var föreslagna levde upp till kraven. Ingen svarade det året mot en annan vars namn börjar med bokstäverna AL, Alfred Nobels förväntningar på en pristagare. Kommittén beslöt sig för att spara 1921 års pris till nästa år.

1922 nominerades Albert Einstein till Nobelpriset i fysik och då för år 1921. Föga överraskande fanns det nu en värdig kandidat och så småningom pristagare. Albert Einstein fick priset inte för relativiteten utan för lagen om den fotoelektriska effekten.

Vid sin sida på podiet hade Albert Einstein en kompis, Niels Bohr. Det var mannen som fick 1922 års pris. 1921 och 1922 års pristagare stod samtidigt på nästan samma plats och tog emot priset vid samma ceremoni. Det var nästan som hämtat ur en av de vetenskapliga artiklarna av Einstein själv. Den 10 december 1922 var tiden verkligen relativ. I vart fall påtagligt när det gällde Nobelpriset i fysik.

Niels Bohr fick hålla sin Nobelföreläsning. Det fick inte Albert Einstein. Som plåster på sårn skulle han ett år senare få hålla en föreläsning i Göteborg.

Den 9 juli skulle det ske. Platsen var Liseberg. Inbjudare var ke-

misten och ledamoten i Nobelkommittén Svante Arrhenius. Det var bara ett problem. Albert Einstein dök aldrig upp.

Man kan bara undra över vad vanligt folk tänkte? Ser ut som en professor och gör som en professor och är disträ som en sådan. Det spelar inte någon roll om det finns naturliga förklaringar till förseningen. Det viktigaste är för de flesta att man får sin bild av personen i boxen bekräftad. Visst, ofta är boxen bra. Den förenklar, men den tar livet av något och det är nyfikenheten.

Först två dagar senare kom han, Albert Einstein i egen hög person. Då hölls föreläsningen. Det var mer än fullsatt på Liseberg. Han skulle talat om den fotoelektriska effekten. Sådan är traditionen i Nobelprissammanhang. Man talar om det man fått priset för. Det gjorde Einstein inte. I stället handlade föreläsningen om något många var nyfikna på, men få förstod: relativitetsteorin.

Vad man såg i Göteborg var en superstjärna. Den skygge Albert Einstein gjorde världsturné som vetenskaplig föreläsare. Det var akademisk scenshow. Det händer inte ofta. Hade det skett i dag hade han nog talat på Ullevi i stället.

När man lägger bilderna på de två, Janne och Albert, bredvid varandra blir man närmast lite fnissig. Skrattet sätter sig i halsen efter en stund. En clown och estradör på ena bilden och en man som om han varit i en grupp knappast hade kunnat urskiljas.

Han, Janne, smälte in, på ytan. Korrekt klädd. Ofta i mörkare kostymer och med skor som var väl putsade. Skorna sken alltid. Ibland mer än Jannes ansikte. Någon har sagt att Janne såg ut som en sofistikerad terrorist eller kanske rättare sagt yrkesmördare. Inte någon som är beredd att spränga en bomb i ett bälte runt kroppen. Nej, det är fråga om precisionskytten. Den som med sig själv som största förklädning smälter in i sammanhanget. Det är bilden av Janne, korrekt i närmast alla yttre dimensioner.

Håret var kortklippt, inte som en nyinryckt soldats snagg. I stället var klippningen som det högre befälets. Kort och korrekt. Pressveckan på byxorna var alltid markerade. Det spelade inte någon roll vad som hade utspelat sig de tidigare 24 timmarna eller under veckan. Han kunde ha bott i kostymen och den hade kvar sina markera-

de pressveck. Om inte, hade Janne återskapat dem. Dessutom hade kostymen upplevts som ren.

Ansiktet kunde ha haft en markerad skäggstubb. Förutsättningar fanns i vart fall. Anlagen var sådana att Janne sannolikt också hade förlorat presidentvalsdebatten mot Kennedy. Det var stubb som avgjorde 1960 års presidentval. Jannes var något lite mindre markerad, men inte desto mindre, svart skäggstubb. Det var bara en sak. Janne hade aldrig glömt att raka sig en kort tid före en sådant framträdande. Han var mån om sitt yttre.

Ansiktet var som en kombination av Bruce Willis och en yngre Richard Nixon. Många menade att den unge Janne såg bra ut. Om det berodde på likheten med Nixon eller Willis är oklart.

Det närmast perfekta yttre dolde en insida och ibland förstärkte han det. Inte alltid, men ofta. Medvetet eller inte vet jag fortfarande inte.

Är det så trivialt att det som skiljer terroristen och riddaren, som Janne såg sig som, är vad man slåss för? Etiketten terrorist får den som slåss för värderingar som inte accepteras i västvärlden. De som slåss för värderingarna i västvärlden blir i stället riddare. Så har det varit inte bara i århundraden, nej i årtusenden.

På skrivbordet hade Janne alltid uppslagsverket Wikipedias omfattande förklaring till paradoxen utskriven. Här låg bokstavligt talat hans världsbild som mycket konkret byggde på relativitetsteorin. När jag läste igenom Jannes noter var det bra att ha den till hands.

Tvillingparadoxen är den om de två bröderna. De världsberömda tvillingarna Castor och Pollux. Castor ger sig ut på långfärd. Inte med skridskor utan med en raket som går i ljusets hastighet. När han kommer tillbaka verkar han ha funnit föryngringsmetoden, bättre än alla plastikkirurgers. Castor är nämligen nu yngre än sin egen tvillingbror.

Janne visste vad de flesta fysiker känner till. Det är inte som människor i allmänhet tror. Om man är Pollux borde Castor inte ha åldrat sig så mycket, för hans tid har ju stått stilla. Om man är Castor däremot verkar det inte stämma. Han har ju suttit still och därför borde brodern i rörelse inte åldrats.